

המוקד לפליטים ולמהגרים ע"ר

נשכחו בכלא

מעצר ממושך של מהגרים

דצמבר 2016

נשכחו בכלא

מעצר ממושך של מהגרים

המוקד לפליטים ולמהגרים ע"ר

כתיבה: סיגל רוזן

מחקר ועיבוד נתונים: סיגל רוזן, אמילי אוריאל, אפוורקי טיאמה, ענת גוטמן, עופר אתר, עמרי שלומוב, אלכסנדרה רוט

עיצוב גרפי: ענת וקנין אפלבאום

תמונות: טספיי חדאגו

המוקד לפליטים ולמהגרים היא עמותה א-מפלגתית וללא מטרת רווח אשר שמה לה למטרה להגן ולקדם את זכויות האדם של מהגרי עבודה ופליטים ולמנוע סחר בבני אדם בישראל. אנו מחויבים למיגור הניצול של מהגרים, להבטחת יחס מכבד והוגן כלפיהם ולגיבוש מדיניות ממשלתית שתבטיח זאת. אנו מבקשים לשמש שופר לאלו אשר קולם לא נשמע במרחב הציבורי ולבנות חברה ישראלית צודקת, שיוונית ודמוקרטית. העמותה פועלת באמצעות מתן מידע, ייעוץ וייצוג משפטי למהגרים; חינוך והסברה לציבור הישראלי; וכן חקיקה וקידום מדיניות ציבורית.

--

המוקד לפליטים ולמהגרים

רחוב נחלת בנימין 75, תל אביב-יפו 6515417

טלפון: 03-5602530, פקס: 03-5605175

דואר אלקטרוני: info@hotline.org.il, אתר: www.hotline.org.il

ראשי פרקים

5	תקציר
7	מתודולוגיה
9	מעצר חסרי מעמד שזהותם שנויה במחלוקת
11	מעצר חסרי מעמד של ישראל אין יחסים דיפלומטיים עם מדינות אזרחותם
15	מעצר חסרי מעמד שאינם משתפים פעולה עם הרחקתם
19	סיכום והמלצות
21	נספח - נסיבות מעצרו הממושך של 25 מוחזקים נוספים

תקציר

בעשורים האחרונים הפכה מדינת ישראל יעד לעשרות אלפי מהגרים: מבקשי מקלט¹ שנסיים על חייהם ממלחמות, מעשי טבח ומשטרים דכאניים ומהגרי עבודה המבקשים לשפר את רמת חייהם. החוק הישראלי² מאפשר לעצור כל מי שאין לו מעמד בישראל ובלבד שהמעצר אינו למטרה עונשית, אלא משמש כלי שמטרתו לאפשר את ההרחקה. סעיף 113(א) לחוק הכניסה לישראל קובע מתי יש לשחרר אדם בערובה. בין היתר קובע החוק, כי יש לשחרר את מי ששווה במשמורת יותר מ־60 ימים ברציפות, ובלבד שלא מתקיימים בעניינו החריגים הקבועים בסעיף 113(ב) לחוק, אשר כוללים חשש לפגיעה בבטחון הציבור, בשלומו או בבריאותו וכן מצב בו ההרחקה מתעכבת בשל היעדר שיתוף פעולה מלא של המוחזק במעצר. מטרת הסעיף היא למנוע מעצר ממושך של מי שאינו בר הרחקה, כדי לתמרץ את רשות ההגירה לקדם את ההרחקה ולמנוע מצב בו אנשים שוהים בכלא תקופה ממושכת מבלי שהדבר יקדם את הרחקתם מהארץ.

למרות לשון החוק, נציגי המוקד לפליטים ולמהגרים (להלן: "המוקד") מאתרים בפרוטוקולים של בית הדין לביקורת משמורת של שוהים שלא כדין (להלן: "בית הדין")³ עשרות חסרי מעמד שעצורים במשך שנים ארוכות, בלי שיוחקו מהארץ.⁴ דו"ח זה ממחיש כיצד ברב המקרים מעצרים של חסרי המעמד מתארך מסיבות שאינן תלויות בהם: היעדר מסמכי נסיעה תקפים, סירוב של מדינתם לקבלם לשטחה, היעדר נציגות למדינתם בישראל, קשיי תקשורת או קשיים נפשיים המקשים עליהם לשותף פעולה עם הליכי הרחקתם מהארץ. יש בין חסרי המעמד גם מבקשי מקלט שבקשותיהם נדחו על ידי רשות האוכלוסין וההגירה (להלן: "רשות ההגירה") אך הם חוששים לשוב למדינה ממנה נמלטו.

בדו"ח זה יפורט מידע שאספו נציגי המוקד אודות חסרי מעמד שעצורים תקופה העולה על שנתיים. 25 מתוך 33 חסרי המעמד שנסיבות מעצרים מופיעות בדו"ח ובנספח מוחזקים או הוחזקו מעל שלוש שנים, 18 מהם מעל ארבע שנים, 10 מהם הוחזקו מעל חמש שנים וחמישה מהם הוחזקו מעל שש שנים.

1 מבקש מקלט - אדם שנמלט ממדינתו למדינה אחרת בה הוא מבקש מקלט, עקב חשש מבוסס שחיו או חירותו יהיו בסכנה אם ישוב למולדתו.

2 חוק הכניסה לישראל התשי"ב - 1952.

3 בית הדין לביקורת משמורת של שוהים שלא כדין - הוקם בשנת 2001 במסגרת תיקון מס' 9 לחוק הכניסה לישראל התשי"ב - 1952, על מנת לערוך ביקורת שיפוטית על החלטות ממונה ביקורת הגבולות להוצאת צווי משמורת לשוהים שלא כדין (מהגרים ומבקשי מקלט)

4 חסר מעמד - מהגר או מבקש מקלט ששווה שלא כדין, ללא אשרת שהייה תקפה בישראל.

בין המוחזקים בכלא סהרונים כיום:

- עצור לתקופה מצטברת של שמונה שנים – תושב חוף השנהב שאינו מזוהה על ידי נציגות מדינתו, תופעה עליה יורחב בהמשך. ממוני ביקורת הגבולות⁵ מפעילים עליו לחצים לעזוב למאלי עם תעודת מעבר ישראלית לזרים⁶ (להלן: "תמי"ל") על אף סכנת המעצר הכרוכה בכך.
- עצור לתקופה מצטברת של מעל שבע שנים – אזרח גינאה קונקרי (להלן: "גינאה"), מתמודד נפש⁷ שמדינתו אינה מצויה ביחסים דיפלומטיים עם ישראל.
- עצורים לתקופה מצטברת של מעל שש שנים – אזרח מאלי שדובר שפה שבטית ואינו מצליח להסביר לרשויות מדוע הוא חושש לחייו אם ישוב למולדתו וכן אזרח סיירה ליאון שטוען שאימו ישראלית והוא מקווה למצוא אותה בישראל.
- עצורים ברציפות מעל חמש שנים – שני מבקשי מקלט מאריתריאה, ניצולי מחנות העינויים בסיני,⁸ שממוני ביקורת הגבולות סבורים שהם אזרחי אתיופיה.

הדו"ח מכרט את הנסיבות השונות למעצר ממושך של חסרי מעמד:

- מעצר חסרי מעמד שאזרחותם שנויה במחלוקת עקב היעדר מסמכים מזהים, שנות פליטות ארוכות שניתקו את הזיקה למדינתם וסירוב של מדינתם להכיר בהם כאזרחיה. במקרים אלו לא ברור להיכן – אם בכלל – ניתן להרחיקם. על קבוצה זאת נמנים אריתראים רבים שרשות ההגירה קובעת שהם אתיופים וכן חסרי מעמד שנמלטו ממלחמות האזרחים בחוף השנהב, אך אינם מוכרים כאזרחי חוף השנהב עקב דיני האזרחות שם.
- מעצר חסרי מעמד של ישראל אין יחסים דיפלומטיים עם מדינות אזרחותם: מוחזקים שמבקשים לשוב למדינות כגון גינאה, גינאה ביסאו, גמביה, טוגו, ליבריה, מאלי, ניז'ר, או צ'אד אך אין ברשותם דרכון ממדינתם או מסמכים אחרים שיאפשרו את הרחקתם. במקרים רבים הם מסרבים לחזור באמצעות תמי"ל לאחר שנודע דבר מעצדם הממושך של אחרים שהורחקו כך.
- חסרי מעמד הנמנים על קבוצות אלו חשודים על ידי רשות ההגירה כמי שמחזיקים באזרחות שונה מכפי שהם טוענים ואינם משתפים פעולה עם הרחקתם.

⁵ ממונה ביקורת הגבולות – פקיד רשות ההגירה שבסמכותו להוציא צווי משמורת והרחקה לחסרי מעמד השוהים בישראל שלא כדין במטרה להרחיקם מגבולות המדינה. כן בסמכותו לשחררם בתנאים במקרים מסוימים.

⁶ תעודת מעבר ישראלית לזרים (תמי"ל) – מסמך נסיעה חד פעמי שניתן לזרים שמבקשים לצאת מהארץ או מורחקים ממנה ואין באפשרותם להשיג דרכון תקף מארץ מוצאם

⁷ מתמודד נפש – אדם הסובל מקשיים ובעיות בתחושה הרגשית, בתפקוד המנטאלי ולפעמים גם בתחושה הפיזית, קשיים הגורמים לעיתים להיעדר ביקורת מציאות, קשיי תפקוד בחיי היומיום ואף הזיות ומחשבות שווא.

⁸ על ניצולי מחנות העינויים בסיני ראה גם: המוקד לפליטים ולמהגרים ורופאים לזכויות אדם, "עונו במדבר נכלאו בישראל: מבקשי מקלט עצורים מכוח החוק למניעת הסתננות", יולי 2012: <http://bit.ly/2gFLGfW>

מתודולוגיה

מאז הקמתו של המוקד בשנת 1998, מבקרים נציגיו לפחות אחת לשבוע בבתי הכלא בהם מוחזקים חסרי מעמד, מהגרים ומבקשי מקלט, פועלים לייצוגם ומתעדים את הבעיות המוצגות על ידם. כל הנתונים, התאריכים והציטוטים בדו"ח נאספו מדאיונות שנערכו עם המוחזקים וכן מתיקיהם של 28 מהמוחזקים שהיו או עדיין מיוצגים על ידי המוקד. בנוסף נאסף מידע רב מפרוטוקולים של דיונים בבית הדין שמופיעים במאגר ההחלטות באתר משרד המשפטים.⁹ יש לציין שלא ברור כמה מהפרוטוקולים מופיעים באתר, כך שבסבירות גבוהה קיימים חסרי מעמד נוספים שעצורים תקופות ממושכות מבלי שנסיבות מעצרם נחשפו בדו"ח. כפי שכבר צוין, גם ביחס למקרים המוכרים למוקד אין בנמצא פרוטוקולים המתעדים דיונים ישנים בפני בית הדין. המוקד פעל גם להשגת נתונים אודות מוחזקים תקופות ממושכות מהרשויות, באמצעות הגשת בקשות במסגרת חוק חופש מידע, אך הנתונים שנמסרו על ידי הרשויות הם חלקיים ביותר ומטעים.

נתונים מהרשויות אודות מוחזקים תקופות ממושכות: בתשובה לבקשת חופש מידע של המוקד לשב"ס, נמסר שבחודש יולי 2015 היו מוחזקים 16 חסרי מעמד מעל שלוש שנים, 30 חסרי מעמד נוספים היו מוחזקים מעל שנתיים ו-31 נוספים היו מוחזקים בין שנה לשנתיים. בדצמבר 2015 היו מוחזקים בסהרונים 142 חסרי מעמד מעל שישה חודשים. מתוכם, 82 היו מוחזקים מעל שנה, 41 היו מוחזקים מעל שנתיים ו-20 היו מוחזקים מעל שלוש שנים. על אף בקשה מכורשת לציין רק את אותם מוחזקים במעצר מנהלי, מצוין בתשובה ש"מדובר בסך כל תקופת שהות העצור בשב"ס לרבות חולות ובאם שהה במאסר פלילי". מאמצי המוקד לקבל נתונים שאינם כוללים חסרי מעמד שנאסרו עקב אישומים פליליים עלו בתוהו עד כה.¹⁰

נזכיר שנתוני הרשויות מתייחסים רק לתקופת המעצר האחרונה ומתעלמים מתקופות מעצר ממושכות קודמות. כפי שדו"ח זה מוכיח, רב רובם של חסרי המעמד נעצרו ליותר מתקופת מעצר אחת.

שמותיהם של המוחזקים מופיעים בדו"ח בראשי תיבות בלבד על מנת להגן על פרטיותם. מסיבה זאת גם מספרי העצור שלהם ותאריכי הדיונים המדויקים נותרו שמורים בידי המוקד.

⁹ מאגר החלטות בית הדין לביקורת משמורת של שוהים שלא כדין באתר משרד המשפטים. זמין ב: <http://bit.ly/2fYVx1u>

¹⁰ תשובה על פי חוק חופש מידע של כלאי נועה ענבל מלאכי, קצינת חופש מידע בלשכה המשפטית של נציבות שב"ס לאמי סער מהמוקד מיום 9 במאי 2016.

הדו"ח מפרט גם את נסיבות מעצרים של חסרי מעמד שאינם משתפים פעולה עם הרחקתם:

- חסרי מעמד מתמודדי נפש שעקב מצבם אינם מבינים את ההליכים המתקיימים בעניינם. כיום אין הליך יזום הבוחן את כשירותם המשפטית.
- מבקשי מקלט שבקשת המקלט שלהם נדחתה ולמרות זאת הם מסרבים לשוב למולדתם עקב חשש לחייהם.
- מהגרים שמסרבים לעזוב את הארץ ללא ילדיהם ו/או נשותיהם אך אלו אינם יכולים לעזוב עמם מסיבות שונות.

בית הדין משחרר ממעצרם חלק מחסרי המעמד לאחר תקופות ממושכות, ולאחר שרשות ההגירה כושלת בהרחקתם במשך שנים ארוכות על אף שיתוף פעולה מלא מצידם. שחרורם בתנאים מוגבל לרוב בזמן וכולל, בין היתר, הפקדת ערבות כספית. עם שחרורם, הם מקבלים אשרת שחרור בתנאים מגבילים מסוג 5א2 עליה מצוין "אינו רשאי לעבוד". יינקטו הליכי אכיפה כנגד העסקה לא חוקית". כיתוב זה מונע מהם לקיים את עצמם עד שיצליחו להסדיר את יציאתם מהארץ.

בתום תקופת השחרור, אם לא הצליחו לצאת את הארץ בכוחות עצמם ואם לא ניתנה להם ארכה על-ידי בית הדין, מוחזרים חסרי המעמד לכלא לתקופת מעצר נוספת שאורכה אינו ידוע או צפוי מראש. שני שלישי מהמוחזקים שנסיבות מעצרים מופיעות בדו"ח ובנספח היו עצורים תקופות ממושכות בעבר שאינם מצוינים במסמכי שירות בתי הסוהר (להלן: "שב"ס") או בפרוטוקולים של הדיונים בבית הדין, שם מצוין רק תאריך המעצר האחרון. למעשה, חישוב תקופות מעצרים של המוחזקים התאפשר רק בזכות שנים ארוכות במהלכן פעלו נציגי המוקד לשחרורם, תיעדו את נסיבות מעצרים המתארך ואספו בזמן אמת את כל אותם פרוטוקולים שאינם מצויים באתר משרד המשפטים. בין אותם מוחזקים יש שנעצרו ושוחררו ארבע ואף חמש פעמים מבלי שיצליחו לעזוב את הארץ.

אגף 8 בכלא סהרונים. צילום: טספיי חאדגו

מעצר חסרי מעמד שאזרחותם

שנויה במחלוקת

"מטרת המשמורת לצורך הרחקה נועדה לא למטרת כפייה, ולא למטרה עונשית; היא מכוונת, כל כולה, להגשים את תכלית המדיניות לפקח על הנכנסים והשוהים בישראל שלא כדין, ולתת בידי הרשות אמצעים יעילים להגשים מדיניות זו, תוך שמירה על עקרונות חוקתיים והגנה על זכויות האדם."

בר"מ 696/06 זורב אלקנוב נ' בית הדין לביקורת משמורת של שוהים שלא כדין

בין חסרי המעמד שאזרחותם שנויה במחלוקת מצויים אריתראים שנחשדים כאתיופים, אתיופים שמתחזים לאריתראים, מערב אפריקאים שאינם מצליחים להוכיח את אזרחותם במולדתם וכן אלו המתחזים לאזרחי מדינות אחרות, או נחשדים בכך שהם עושים זאת, על מנת להשתחרר ממעצרם. לעיתים קרובות, כשרשות ההגירה כושלת בהרחקת חסר מעמד למדינה שהוא טוען שהיא מדינת אזרחותו, עושים פקידיה מאמצים על מנת להוכיח שהמוחזק אינו דובר אמת ומדינת אזרחותו שונה מכפי שהוא טוען. לעיתים משנים ממוני ביקורת הגבולות את מדינת אזרחותו של המוחזק ולעיתים נותרים מוחזקים שמדינת אזרחותם רשומה כ"לא ידוע" במשך שנים.

בקבוצה זו נכללים גם ניצולי מחנות העינויים בסיני, אריתראים ששרדו תקופות שבי ועינויים ארוכות ועתה מוחזקים במשך שנים ארוכות בכלא הישראלי ללא שירותי שיקום. הניסיון מוכיח שרבים מהם אינם שורדים את השיבה לכלא ומוצאים את הדרך לעזוב לאתיופיה, שמוכנה לקבל גם אריתראים בתנאים מסויימים.

תושבי חוף השנהב בולטים במיוחד בין חסרי המעמד שזהותם במחלוקת.

במשך עשור נמנעו רשויות מדינת ישראל ממעצר והרחקה מהארץ של אזרחי חוף השנהב וזאת בהתאם להמלצת נציבות הפליטים של האו"ם, עקב מלחמות האזרחים האלימות שם. עם שוך הקרבות, הוחלט על שינוי המדיניות, ואזרחי חוף השנהב התבקשו לעזוב את הארץ עד 31 בינואר 2012. את אלו ביניהם שלא נענו לבקשה, החלה רשות ההגירה לעצור ב-2 ביולי 2012. שינוי המדיניות בנוגע לאזרחי חוף השנהב חשף ביתר שאת את דיני האזרחות הנוקשים של המדינה, על פיהם רבים מאלו שנולדו בחוף השנהב, אינם מוכרים כאזרחי המדינה משום שהוריהם או הורי הוריהם היגרו אליה ממדינות שכנות. עוד בינואר 2011, עת עדיין חלה מדיניות אי ההרחקה של אזרחי חוף השנהב, איתרו וראיינו נציגי המוקד בבתי הכלא 26 חסרי מעמד מחוף השנהב, כולם בני הקבוצה האתנית דג'ולה, שהיו עצורים באותה עת בין שנה לארבע שנים. הם סיפרו ש"ראיון" זהיהו שנערך להם על ידי נציגי שגרירות חוף השנהב בישראל ארך בין דקה לחמש דקות. אלו ביניהם שדברו את שפת הדג'ולה בלבד ולא שלטו בצרפתית, טוענים שכלל לא נערך להם ראיון ונציגי השגרירות סירבו לאשר את אזרחותם. בנוסף דורשת השגרירות מסמכי זיהוי מקוריים מחוף השנהב. חסרי מעמד שעזבו את חוף השנהב שנים ארוכות קודם לכן, אינם מצויים עוד בקשר עם קרובים בחוף השנהב ומתקשים להשיג מסמכים.

בהתבסס על פרוטוקולים של דיוני בית הדין, בימים אלו עצורים בישראל לפחות 32 חסרי מעמד שרשות ההגירה מזהה כאזרחי חוף השנהב. אם נתעלם מתקופות מעצר קודמות, הרי שמתוך 32 חסרי המעמד, 25 עצורים מעל שנה, 18 עצורים מעל שנתיים, 14 עצורים מעל שלוש שנים ושבעה

מעל ארבע שנים.

בפרק זה נפרט את נסיבות מעצרו הממושך של אריתראי שנחשד כאתיופי, חסר מעמד ממערב אפריקה שרשות ההגירה טוענת שהוא מסתיר את מדינת אזרחותו האמיתית וכן חסר מעמד מחוץ השנהב שאינו מוכר על ידי נציגות מולדתו בישראל.

א.א. מאריתריאה, עצור ארבע שנים ו־11 חודשים

א.א. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי בנובמבר 2011 לאחר שנחטף בסיני על ידי מברחים, עונה קשות ואף סיפק שירותים לשוביו. ממוני ביקורת הגבולות החליטו ש.א.א. הוא אזרח אתיופיה על אף תצהיר מהוריו שהבהירו שהוא נולד וגדל באריתריאה. א.א. מוכן לעזוב גם לאתיופיה אך שגירות אתיופיה בישראל מסרבת לקבלו בטענה שלא הראה זיקה מספקת לאתיופיה. למעשה, זיקתו היחידה לאתיופיה נעוצה בעובדה שבעבר התאפשר גירוש מערב הסעודית לאתיופיה. באוקטובר 2016 הסכים א.א. למסור לרשות ההגירה את מספר הטלפון של אמו באריתריאה על אף הסכנה הכרוכה בכך.

ט.ד. ממדינה אפריקאית לא ידועה, עצור לתקופה מצטברת של ארבע שנים ו־4 חודשים

ט.ד. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי בפברואר 2010 וטען שהוא אזרח קונגו. בינואר 2012, לאחר שנתיים במהלכן היה עצור מבלי שזוהה על ידי נציגות קונגו בישראל, הצליחו נציגי המוקד להביא לשחרורו לאחר הפקדת ערבות כספית ובתנאי שיפעל ליציאתו מהארץ. במרץ 2013 נעצר ט.ד. בשנית. הפעם שכר עורך דין ושוחרר במאי 2015, לאחר שנתיים וחודשיים והפקדת ערבות נוספת. באוגוסט 2016 נעצר בשלישית והוא עדיין עצור.

בתקופת שהותו של ט.ד. בישראל, שש שנים ושמונה חודשים, הוא היה עצור בסהרונים ארבע שנים וארבעה חודשים. הוא שכר במהלך תקופה זאת לפחות ארבעה עורכי דין שייצגו אותו בחלק מ־70 הדיונים שערכו לו דייני בית הדין, אך עד כה לא נמצאה הדרך להרחקתו מישראל.

ס.ד.א. מחוץ השנהב, עצור לתקופה מצטברת של שמונה שנים

ס.ד.א. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי בנובמבר 2007 והוחזק בסהרונים למשך ארבע שנים, עד אוקטובר 2011, אז שוחרר עקב מדיניות אי הרחקת תושבי חוף השנהב שהייתה נהוגה באותה עת. בספטמבר 2012 נעצר בשנית ומאז הוא עצור במשך ארבע שנים נוספות. מדינת אזרחותו נותרה רשומה במסמכי רשות ההגירה "חוף השנהב" אך הוא נדרש לעזוב את ישראל למאלי. עקב דיני האזרחות בחוף השנהב, ס.ד.א. אינו מזהה על ידי נציגות המדינה בישראל ומוכן לעזוב רק עם דרכון ולא עם תמ"ל. כמו רבים אחרים, גם הוא שמע בכלא על מוחזקים שהורחקו מישראל עם תמ"ל, לא זוהו במדינת היעד ונעצרו בה בתנאים קשים מהתנאים בכלא הישראלי.

מעצר חסרי מעמד שלישראל אין יחסים דיפלומטיים עם מדינות אזרחותם

"האחריות למציאת פתרון ולהרחקתו של העותר מוטלת גם על כתפיה של המדינה, ואין לעשות שימוש במשמורת - כלי מתחום המשפט המנהלי - כעונש, משל היה מדובר בעבריין שהורשע בפלילים, ולפרק זמן כה ארוך."

עמ"נ (תל-אביב-יפו) 06/304 משרד הפנים נ' פיסל מדדל

חסרי מעמד רבים מבקשים עם מעצרם לשוב בהקדם האפשרי למולדתם, אך הרחקתם מהארץ אינה אפשרית משום שאין ברשותם דרכון תקף. בחלק מהמקרים, אין למדינתם יחסים דיפלומטיים עם ישראל ולפיכך אין בישראל נציגות למדינתם. מעטים הם חסרי המעמד שמגיעים לישראל ממדינות אלה כגון מאל, גינאה, גינאה ביסאו, גמביה, צ'אד, ליבריה, ניז'ר או טוגו, אך מי מהם שמגיע לישראל ושווה בה עד שפג תוקף דרכונו, מתקשה לשוב למולדתו.

במקרים של אזרחי מדינות אלה, גם לאחר שחרורם, ממוני ביקורת הגבולות נוטים לשוב ולעצורם בטענה שלא עשו די על מנת לקדם את הרחקתם מהארץ בתקופת שחרורם הקצרה. לעיתים, פקידי הרשות עורכים ראיון זיהוי נוסף ומשנים את מדינת אזרחותו של חסר המעמד בתקווה שיצליחו לשכנע את אותה מדינה לקבלו, או ששנות המעצר הארוכות תגרומנה לכך שיסכים לעזוב לאותה מדינה עם תמי"ל, על אף הסכנה הכרוכה בכך.

פרק זה יבהיר את הקשיים העומדים בפני אזרחי מדינות אלו בעת מעצרם, גם כשמאמציהם לעזוב את ישראל כנים.

לאורך השנים נערכו מספר פניות לרשות ההגירה בעניינם של חסרי מעמד שהורחקו על ידה עם תמי"ל למדינות במערב אפריקה, שסירבו לקלוט אותם. יש בין אותם חסרי מעמד שהוחזרו לנתב"ג ומשם לכלא הישראלי ויש שנעצרו באותן מדינות או הורחקו למדינות אפריקאיות אחרות. נתעכב כאן רק על מקרים המוכרים לנו מהשנתיים האחרונות:

ב-15 בספטמבר 2014 הורחק למולדתו ע.ד.מ., אזרח סנגל, באמצעות תמי"ל. ע.ד.מ., שנכנס לישראל בשנת 2009, שוחרר ממעצר בפברואר 2013 בתנאי שיחתום מידי חודש ברשות ההגירה עד שינפיקו עבורו תמי"ל לצורך חזרתו לסנגל. הוא נעצר בשנית ביולי 2014 והבהיר לדיין בית הדין: "אני לא הגעתי ליחידה לעזיבה לרצון, כי החברים שלי התקשרו אליי מסנגל ואמרו שהמסמכים עמם חזרו לסנגל מישראל לא טובים." עם זאת, משנעצר, הסכים לשוב מיידית לסנגל גם עם תמי"ל ולאחר חודשיים נוספים הורחק מהארץ. בספטמבר 2014, שבועיים לאחר צאתו, הוחזר ע.ד.מ. לנתב"ג, נעצר פעם נוספת והועבר לכלא גבעון שם דיווח לבית הדין: "אני טסתי לסנגל. שלטונות סנגל הכניסו אותי לכלא ואמרו לי לחזור לישראל כי הם לא קיבלו את המסמך הישראלי שקיבלתי בישראל". ממונה ביקורת הגבולות טען ש.ע.ד.מ. לא עשה מאמצים מספקים על מנת לשוב למולדתו, אך הדיין לא קיבל טענה זאת ושחרר את ע.ד.מ. על מנת שייצא מהארץ בכוחות עצמו.

בתחילת מרץ 2015 הורחק ד.ק., אזרח מאל, מהכלא הישראלי למאלי באמצעות תמי"ל. באפריל 2015 יצרו חבריו קשר עם משרד עורכי דין תומר וורשה ודיווחו שהוא עצור במאלי משום שהגיע

לשם באמצעות תמ"ל. פניות שערכו עורכי דינו ליחידת העזיבה מרצון ברשות ההגירה לא נענו. דק. יצר קשר מחוץ השנהב לאחר שחרורו וסיפר שהיה עצור במאלי ארבעה חודשים משום שהגיע לשם באמצעות תמ"ל.

באפריל 2015 קיבלה עו"ד אורית רונן שיחת טלפון מפ.ק., אזרח מאלי שהיה עצור במשך חמש שנים בכלא הישראלי עד שהסכים לשוב למולדתו עם תמ"ל. הוא הורחק מישראל באוקטובר 2014 ומדבריו לעו"ד רונן עולה שנעצר עם הגיעו למאלי משום שהגיע באמצעות תמ"ל. הוא הועבר לכלא על יד במאקו משם הצליח להתקשר טלפונית לאחר שישה חודשי מעצר. לדבריו, הוחזקו עמו אפריקאים נוספים שהורחקו מישראל למאלי באמצעות תמ"ל.

עו"ד טל שטיינר, שייצגה אזרח מאלי נוסף שעצור בישראל ומסרב לשוב למולדתו באמצעות תמ"ל, מיהרה להעביר את תצהירה של עו"ד רונן המעיד על הדברים למחלקת העזיבה מרצון ברשות ההגירה וכן לבית הדין. מחלקת העזיבה מרצון השיבה במאי 2015 לעו"ד שטיינר שהעניין בבדיקה אך תשובה נוספת לא התקבלה בנושא. האיש עדיין עצור ועומד בסירובו לשוב למולדתו באמצעות תמ"ל.

באוגוסט 2015 שחרר הדיין מרט דורפמן את א.ק., אזרח גינאה שהיה עצור פעמיים לתקופה מצטברת של שנתיים וחודשיים. פרוטוקול דיון בית הדין חושף את הקורות אותו עם הרחקתו מהארץ באמצעות תמ"ל באותו חודש. הוא הוטס מישראל לאתיופיה, משם למאלי וממאלי לגינאה. בגינאה סורבה כניסתו משום שהגיע באמצעות תמ"ל ולא זוהה כאזרח גינאה. הוא נעצר ולאחר בירור, הורחק מגינאה לטוגו שם נעצר ליומיים נוספים. מטוגו הורחק לאתיופיה, שהשיבה אותו לישראל. לדברי א.ק. במהלך חמשת הימים במהלכם נעצר והורחק משלוש מדינות, לא קיבל מזון, לא התאפשר לו להתקלח וגם מטענו האישי שנשלח עמו מישראל, נעלם בדרך.

השתלשלות המאורעות המתוארת להלן מדגימה לא רק את הסכנות הצפויות למורחקים באמצעות תמ"ל, אלא גם כיצד מערכת התייעוד הישראלית מוחקת את נסיבותיהם האישיות של המוחזקים ותקופות מעצרם הממושכות. אותו א.ק. נעצר פעם נוספת בספטמבר 2016 כשהדיין מציין בהחלטה בעניינו: "המוחזק נתין גינאה, נכנס לישראל דרך נתב"ג ביום 20.8.2015". לא ברור אם המסמכים שהיו בפני הדיין העידו על תקופת מעצרו הממושכת של א.ק. בשנים האחרונות או על מאמציו לעזוב את הארץ, אבל כל הקורא את ההחלטה בעניינו, משוכנע שמדובר בתייר שהגיע ארצה שנה קודם לכן ונעצר לראשונה. פרוטוקול הדיון אינו מסגיר את העובדה שא.ק. נכנס לישראל דרך נתב"ג בניגוד לרצונו, לאחר שהיה עצור בישראל פעמיים לתקופה מצטברת של שנתיים וחודשיים, הורחק מישראל באמצעות תמ"ל והוחזר אליה בניגוד לרצונו.

תגובה של רשות ההגירה ניתן למצוא באותו פרוטוקול, שם מבהיר פקיד הרשות, עופר דגן, ש"לאחרונה הורחק בהצלחה נתין גינאי בעזרת תמ"ל ללא מסמכים נוספים מגבוע". דגן מתייחס בדבריו לחסר מעמד אחר, א.ס.א. שהיה עצור במשך שנתיים והורחק ביולי 2015 לגינאה באמצעות תמ"ל. מאחר ורשות ההגירה אינה מנהלת מעקב אחר המורחקים על ידה, הרי שכל שדוגמא זו מוכיחה היא שא.ס.א. לא נשלח בחזרה מגינאה לישראל. אין כל וודאות שלא נעצר בגינאה, או במאלי, בדרכו לשם.

בינואר 2016 יצר קשר עם עו"ד שירה רצון חבר של ע.ק., אזרח גינאי שיוצג על ידה. החבר סיפר לה שע.ק. שיצא את ישראל בדצמבר 2015 באמצעות תמ"ל, נשלח דרך אתיופיה למאלי, אך שם לא אפשרו לו שלטונות מאלי להמשיך לגינאה שכן בירור טלפוני שערכו העלה שהוא אינו מזוהה כאזרח גינאה. ע.ק. נעצר במאלי, אך לא יצר מאז קשר ולא ידוע מה עלה בגורלו. פניותיה

של עורכת דינו לרשות ההגירה בעניינו לא נענו.

במרץ 2016 פנה לרשות ההגירה עידן מולדבסקי שייצג אזרח גינאה מטעם ארגון האי"ס ועדכן שעק, חברו, עזב את הארץ לגינאה באמצעות תמי"ל בתחילת 2016, אך משיחה עם אחיו של עק, עולה שהוא מעולם לא הגיע לגינאה ועקבותיו נעלמו עם הגיעו למאלי. בתשובה שקיבל מרשות ההגירה באפריל 2016 הוצע לאזרח הגינאי לשוב לגינאה שלא דרך מאלי. בשיחה בע"פ, הבהירה פקידת רשות ההגירה שניתן לשוב לגינאה גם דרך סנגל. עם זאת, ברישא של פרק זה מתואר מקרה בו סנגל סירבה אף לקלוט אזרח מאזרחיה שלה באמצעות תמי"ל.

החוק הבינלאומי מחייב את רשויות מדינת ישראל לוודא שלא נשקפת סכנה לחייהם או חירותם של המורחקים על ידה.¹¹ מעדויות אלו עולה שלפחות כמה מהאפריקאים שהורחקו באמצעות תמי"ל, נעצרו במדינת היעד או הורחקו בחזרה לישראל לאחר שלא זוהו כאזרחי מדינותיהם. העדויות גם מבהירות שנערכו פניות מטעם עורכי דין ואף מטעם בית הדין לרשות ההגירה על מנת לבקש את תגובתה לטענות ועל מנת לבחון כיצד ניתן להבטיח את שלומם של המורחקים לאפריקה באמצעות תמי"ל. מהמידע שברשותנו מסתמן שתשובה רשמית לא התקבלה. ממוני ביקורת הגבולות ממשיכים כל העת להפעיל לחצים אדירים על מוחזקים ממדינות שלישאל אין יחסים דיפלומטיים עמם, על מנת לשכנעם להסכים לעזוב את הארץ באמצעות תמי"ל.

להבנת היקף הבעיה, נציין את תקופות מעצרם של אזרחי שלוש מהמדינות עמן אין לישראל יחסים דיפלומטיים: גינאה, מאלי וטוגו. כן נבהיר את מאמצי הרשויות להסדיר הרחקתם מהארץ:

- **גינאה:** מוחזקים כיום בישראל לפחות תשעה חסרי מעמד המזוהים כאזרחי גינאה. מהם שישה לפחות מוחזקים למעלה משנתיים. בנובמבר 2013 העבירה רשות ההגירה הודעות לבית הדין על פיהן "אנו פועלים להרחקת נתיני גינאה". משלחת פקידיים מגינאה שאמורה הייתה להגיע באותם ימים על מנת לזהות את אזרחיה ולאפשר את הרחקתם לתחומה לא הגיעה עד היום. למעשה, מזה חמש שנים, מאז שנת 2011 לא הגיעה לישראל משלחת מגינאה על מנת לזהות את אזרחיה ולאפשר את הרחקתם אליה.
- **מאלי:** מוחזקים כיום בישראל לפחות ארבעה חסרי מעמד המזוהים כאזרחי מאלי. שתי תקופות מעצרו של המוחזק הותיק ביותר ממאלי מסתכמות בשש שנים ושמונה חודשים. שתי תקופות מעצרו של מוחזק נוסף מסתכמות בחמש שנים ושלושה חודשים. אזרח מאלי שלישי עצור זה חמש שנים וחודש ואילו רביעי, היה עצור תקופה ממושכת עד שחרורו בערבות בנובמבר 2014 אך נעצר בשנית במאי 2015 ועצור עד היום.
- **טוגו:** מוחזק כיום בישראל לפחות חסר מעמד אחד מטוגו, שנכנס לישראל בשנת 2003. הוא היה עצור בין ינואר לאוגוסט 2014, אז הצליח עורך דינו לשחררו לאחר הפקדת ערבות כספית, שכן סבל מבעיות רפואיות קשות. הוא נעצר בשנית בספטמבר 2015 ועל אף שלטענתו בעיותיו הרפואיות רק החמירו, בהיעדר אפשרות לשלם לעורך-דין שייצגו, הוא עצור עד היום, למשך תקופה מצטברת של שנתיים. במהלך שנת 2013 ערכו נציגי ארגון CIMI - המרכז להגירה בינלאומית וקליטה, מאמצים להסדרת שיחת וידאו עם נציגי הרשויות בטוגו למטרת זיהוי אזרחיהם שבישראל, אך המאמצים טרם נשאו פרי.

¹¹ ראה סעיף 33 לאמנה בדבר מעמדם של פליטים וסעיף 3 לאמנה נגד עינויים ונגד יחס ועונשים אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים

אגף 8 בכלא סהרונים. צילום: טספיי חאדגו

מעצר חסרי מעמד שאינם משתפים פעולה עם הרחקתם

"מאחר שהארכת המשמורת של מי שמונע את הרחקתו משמעותה פגיעה מתמשכת בחירותו של אדם, נדרש פיקוח ומעקב מתמידים על מידת ההצדקה שבהמשך משמורת זו בנתונים הפרטניים של המקרה. אחריות זו מוטלת בעיקרה על הממונה על ביקורת הגבולות, ועל בית הדין למשמורת. במסגרת ביקורת זו יש לבחון מעת לעת האם אמנם התנהגותו של המוחזק במשמורת עדיין מונעת או מעכבת את הרחקתו; ומצד השני – האם המדינה עושה מצידה את כל הנדרש והניתן כדי לבצע את ההרחקה, והאם ניתן לבצעה גם בלא שיתוף הפעולה של המוחזק במשמורת."

בר"מ 696/06 זורב אלקנוב נ' בית הדין לביקורת משמורת של שוהים שלא כדין

בבתי הכלא בישראל מוחזקים גם חסרי מעמד שאינם משתפים פעולה עם הליכי הרחקתם מסיבות שונות. בפרק זה נתמקד בחסרי מעמד מתמודדי נפש, מבקשי מקלט החוששים לחייהם במדינות מוצאם וכן מוחזקים שמסרבים לצאת את הארץ ללא בני משפחתם.

מתמודדי הנפש שבין המוחזקים חושדים לעיתים קרובות במבקשים לסייע להם. יש ביניהם שמתנגדים לעזוב את הארץ משום שהם סבורים שהם אלוהים או משום שאלוהים הורה להם לעשות כן. אחרים מסרבים לעזוב את בית הכלא ללא כל סיבה שיש לה אחיזה במציאות. בהיעדר נוהל מתאים, חסרי מעמד מתמודדי נפש אינם מאובחנים בדרך כלל ואינם משוחררים ממעצרם. זאת על אף שמקומם של מתמודדי נפש אינו בין כתלי הכלא, ללא קשר למדינת אזורותם ויכולתם לשוב אליה.

בין המסרבים לשותף פעולה עם הרחקתם מוחזקים גם חסרי מעמד הטוענים שחייהם או חירותם יהיו בסכנה אם יורחקו למולדתם. בקשות המקלט שהגישו נדחו על ידי מערכת המקלט הישראלית, לרוב בהליך מקוצר או שנדחו על הסף.¹² בהיעדר אמצעים כלכליים למימון הליכים משפטיים נגד החלטת הדחייה, מוחזקים אותם חסרי מעמד במעצר מנהלי שאינו מוגבל בזמן, בגין אי שיתוף פעולה עם הליכי הרחקתם.

נציגי המוקד מאתרים בין המוחזקים תקופות ממושכות גם חסרי מעמד שהקימו משפחה בישראל עם בנות זוג ממדינות שונות. עם מעצרם, רבים מוצאים עצמם ללא אפשרות חוקית לקחת עמם את בנות הזוג וילדיהם שאינם אזרחי מדינותיהם. אותם מוחזקים נדרשים לבחור בין ויתור על משפחתם לבין מעצר ממושך שאולי יוביל להסדרת מעמד המשפחה במולדתם או במדינה של בת הזוג. למיטב ידיעתנו, כיום מוחזקים תקופה ממושכת שלושה חסרי מעמד בנסיבות אלו.

12 למידע על מערכת המקלט בישראל ראו: המוקד לפליטים ולמהגרים, "עד שייאטם ליבנו – הליכי מקלט בישראל", מרץ 2012, זמין ב: <http://hotline.org.il/publication> וכן: המוקד לפליטים ולמהגרים, "באין מקלט – מדיניות המקלט ביחס לאזרחי אריתריאה וסודאן", דצמבר 2014, זמין ב: <http://hotline.org.il/publication/norefugeheb/>

בפרק זה נביא את קורותיהם של ארבעה חסרי מעמד שאינם משתפים פעולה עם הליכי הרחקתם מהסיבות שצינו.

א.ס. מגינאה, עצור שבע שנים וחודש

א.ס. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי בשנת 2005. הוא פנה לנציבות הפליטים של האו"ם והזדהה תחילה כאזרח חוף השנהב ומאוחר יותר כאזרח גינאה. עם מעצרו בשנת 2009 הזדהה כאזרח גינאה אך סירב לשוב אליה. מאוחר יותר טען שמוצאו מסיירה ליאון. במהלך השנים סירב לעזוב לגינאה עם תמי"ל.

בדיון שנערך בעניינו בפברואר 2013 ציינה הדיינת: "המוחזק טוען שגינאה היא אינה מדינתו. בית הדין הבהיר למוחזק שאין לבית הדין כל סמכות להתערב בקביעת המדינה באשר לנתינותו וכי אם הוא מעוניין לתקוף קביעה זו עליו לפנות לביהמ"ש המוסמך. המוחזק מצדו השיב כי הוא אלוהים, הוא הבן של אלוהים ולכן הוא נמצא בכל מקום ועל כן אין צורך לפנות לביהמ"ש המחוזי".

החל מיולי 2015 החל א.ס. לקבל טיפול תרופתי פסיכיאטרי ששיפר ואיזן את מצבו.

למיטב ידיעתנו, באופן חד פעמי ונדיר, הדיינת פנתה בעניינו של א.ס. למשרד היועמ"ש לממשלה וזה הורה על מינוי ייצוג מהאגף לסיוע משפטי במשרד המשפטים עבורו. באוקטובר 2015 החל א.ס. להיות מיוצג על ידי עו"ד מיכל כומרנץ מטעם האגף לסיוע משפטי.

במהלך הדיונים האחרונים נשמע א.ס. ענייני ביותר ודיווח על מאמציו להשגת מסמכים מזהים באמצעות אחותו ודודו אשר בגינאה. אם יצליחו בני משפחתו להעביר לארץ דרכון תקף עבורו, ניתן יהיה להרחיקו מהארץ. אם לא, נזכיר שעל אף מצג השווא שערכה רשות ההגירה, הרי שמאז שנת 2011 לא הגיעה לישראל משלחת מגינאה על מנת לזהות את אזרחיה ולהנפיק עבורם מסמכי נסיעה שיאפשרו הרחקתם אליה.

ס.ד. מחוף השנהב, גורש מהארץ לאחר תקופת מעצר מצטברת של ארבע שנים וחודשיים

ס.ד. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי באוגוסט 2010 ושוחרר בפברואר 2011 עקב מדיניות אי הרחקת תושבי חוף השנהב. עם שינוי המדיניות, הוא נעצר בנובמבר 2012. בשנת 2013 החליט בית הדין לשחררו אך בסכום שס.ד. לא יכול היה לעמוד בו. רק לאחר שנתיים ותשעה חודשים הצליחו נציגי המוקד לשכנע את בית הדין במאמציו הכנים של ס.ד. להסדיר את מסמכי נסיעתו לחוף השנהב. הוא שוחרר ביולי 2015. במסגרת תנאי השחרור, ס.ד. אמור היה להתייצב לדיון נוסף בבית הדין כעבור חודש, על מנת להראות את מאמציו, אך הוא לא הופיע לדיון. נציגי המוקד סברו שניתק הקשר עקב החשש המבוסס שיעצר בתום הדיון.

לאחר מספר חודשים יצר ס.ד. קשר עם מתנדב המוקד שטיפל בעניינו, עופר אתר, ועדכן אותו שהוא מאושפז בכפייה זה ארבעה חודשים בבית החולים לחולי נפש אברבנאל. לדברי ס.ד., בערב הדיון שמע קולות המנחים אותו להצית את עצמו בעת שהיה בתחנת דלק וציית לקולות. ס.ד. הועבר לטיפול חירום רפואי ומשם לבית חולים אברבנאל. לאחר מספר חודשים שוחרר מאברבנאל ושבוע לאחר השחרור, בדצמבר 2015, נעצר.

עופר אתר ביקש את מסמכיו של ס.ד. מבית החולים אברבנאל ונענה שלא אושפז אצלם אדם בשם זה. בדיקה מעמיקה העלתה ששמו אית באופן שגוי בבית החולים ולכן התעכב איתורו. במקביל, בית הדין הורה למרכז בריאות הנפש בשב"ס לבחון את מצבו של ס.ד. ונענה על ידם שהוא בריא ללא עבר פסיכוטי. כשעדכן אותם עופר אתר במצבו של ס.ד. נענה שלא יכלו לאתר את המידע הרפואי בבית החולים אברבנאל, שכן זיהוי הפציינטים נעשה באמצעות מספרי תעודות זהות ואילו חסרי מעמד נרשמים במערכת הבריאות במספר זהות פיקטיבי שאינו זהה למספרם בשב"ס. משמעות הדבר היא שחסרי מעמד מתמודדי נפש עלולים למצוא עצמם מאושפזים בכפייה חודשים ואף שנים מבלי שניתן יהיה לאתרם ומבלי שמידע רפואי אודותם ימצא דרכו ממערכת הבריאות לשב"ס ולרשויות נוספות.

במהלך מעצרו של ס.ד. התברר לנציגי המוקד שעל אף שס.ד. הוא אזרח חוף השנהב, נעשו ניסיונות להרחיקו לגינאה. נציגי המוקד עדכנו את בית הדין ורשויות שב"ס שקיים צו טיפול מרפאתי כפוי לס.ד. ושמצבו הנפשי אינו מאפשר לו להחליט באופן שקול ומודע על רצונו לעזוב למדינה זו או אחרת. בתחילת מאי 2016 התברר לצוות המוקד שס.ד. הורחק מהארץ ליעד לא ידוע.

א.ק.ק. מחוף השנהב, עצור לתקופה מצטברת של שלוש שנים וחמישה חודשים

א.ק.ק. תושב חוף השנהב ובן לשבט הבאולה, נמלט בעת מלחמת האזרחים לבורקינה פאסו שם חי במחנה פליטים עם בת זוגו, בת לשבט בטה. משביקשו להינשא, משפחתה של האישה התנגדה לנישואים. השניים נמלטו ללוב, למצרים ואז, באוגוסט 2008, ניסו לחצות את הגבול לישראל. חיילים מצריים שירו לעברם, פגעו באשתו של א.ק.ק. היא הועברה לבית חולים סורוקה שם מתה מפציעה ונקברה בבית הקברות האזרחי בקיבוץ חצור. לאחר שבוע הודיעו הרשויות לא.ק.ק. שאשתו נפטרה. הוא ביקש להביאה לקבורה בחוף השנהב ונאמר לו שהעניין בטיפול מול קונסול חוף השנהב. לאחר חודש נוסף של חוסר וודאות ושאלות לצוות שב"ס, נודע לו שאשתו נקברה בישראל. צוות המוקד סייע בידו לאתר את קברה אך א.ק.ק. התקשה להאמין שאשתו אכן נפטרה ושהיא קבורה תחת שלט עליו מצוין "סודנית אלמונית". עם זאת, האחראי על בית הקברות הבהיר לנציגי המוקד שזאת "המסתננת" היחידה שהובאה לקבורה באותו החודש ואילו דובר צה"ל הבהיר שכל "המסתננים" שנורים ומתים בגבול מובאים לקבורה בבית קברות זה. גם לאחר שהשתכנע שהאישה שנקברה בחצור היא אכן בת זוגו, חרד א.ק.ק. מהמחשבה על שיבה לחוף השנהב ומתן הסברים לבני משפחתה של האישה, בת לשבט יריב. פניות המוקד וכן פניות נציבות הפליטים של האו"ם לשחררו לא צלחו ורק בשנת 2010, לאחר שנתיים בכלא, הצליח להשתחרר בסיועה של עו"ד סמדר בן נתן. עתירה שהגישה בן נתן לבג"ץ הביאה להחלטה ש"אשת העותר נותרה במהלך בריחה סמוך לגבול הישראלי לא על ידי חיילי צה"ל, וכן הוסכם כי העותר לא גרם למותה. היא נמצאה על ציר פילדלפי לאחר שנותרה ונלקחה על ידי חיילי צה"ל למכון הפתולוגי ונקברה כעבור מספר ימים בקיבוץ חצור." נקבע שא.ק.ק. יעזוב את הארץ אך גם לאחר קבלת פסק הדין בו מצוין שלא הוא שגרם למותה, הוא המשיך לחשוש לחייו בחוף השנהב באם ישוב ללא גופת אשתו. במאי 2014 נעצר בשנית ושוחרר בנובמבר, חמישה חודשים מאוחר יותר. בנובמבר 2015 נעצר בשלישית ומאז הוא עדיין עצור, מתעקש על כך שיוכל לעזוב את הארץ רק עם גופת אשתו.

קברה של "סודנית אלמונית", אשתו של א.ק.ק. בבית הקברות בחצור. צילום: סיגל רוזן

א.ס. מחוף השנהב, אב לילידת ישראל בת שמונה, עצור ארבע שנים

א.ס. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי בשנת 2007. בישראל הכיר את מ.ס. שהגיעה כעובדת סיעוד מהמזרח הרחוק, בשנת 2008 הם נישאו ונולדה להם בת. א.ס. נעצר בנובמבר 2012 והועבר לסהרונים שם הוא שוהה בארבע השנים האחרונות. לדברי א.ס. ובת זוגו, שניהם מוכנים לעזוב לכל אחת מהמדינות ובתנאי שיוכלו לעזוב יחדיו עם ביתם המשותפת. מאחר ונישואיהם אינם מוכרים, הם אינם יכולים להסדיר את מעמדם זה במדינתו של זו. מעצרו הממושך של א.ס. מקשה עליהם עוד יותר למצוא פיתרון לבעייתם. א.ס. היה מיוצג בעבר על ידי עורך דין שלא הצליח להביא לשחרורו ולאחרונה גם אין ביכולתה של המשפחה להמשיך ולממן את שירותיו.

סיכום והמלצות

מעצר מינהלי ממושך כמתואר בדו"ח זה, מעוות את כוונת המחוקק שהובהרה היטב בסעיף 103(4) לחוק הכניסה לישראל. ההמלצות הבאות נועדו לתקן עיוות זה ולמזער את הפגיעה בזכות לחירות:

- 1 חסר מעמד שעצור למטרת הרחקה למעלה משישה חודשים, ימונה לו ייצוג משפטי מטעם המדינה.
- 2 חסר מעמד שעצור למטרת הרחקה למעלה משנה, יובא עניינו לביקורת שיפוטית בפני בית המשפט המחוזי בשבתו כבית משפט לעניינים מנהליים מדי שישה חודשים, בנוסף לביקורת בית הדין.
- 3 ככלל, אין להתנות שחרור חסרי מעמד שעצורים ממושכות בהפקדת ערבות כספית שכן לאחר תקופת מעצר ממושכת רובם אינם יכולים לעמוד בתנאי הערבות.
- 4 עם שחרורם ממעצר ממושך, יוענק לעצורים רשיון עבודה מסוג ב' על מנת שיוכלו להתקיים בכבוד בתקופה בה הם שוקדים על השגת מסמכים שיאפשרו את יציאתם מהארץ.
- 5 לא ייעצר מי ששוחרר ממעצר ממושך בעת התייצבותו לחתימה השבועית במשרדי רשות ההגירה. אם סבורים פקידי רשות ההגירה שיש להשיבו למעצר, יש להודיע לו בכתב על זימון לשימוע בו יתאפשר לו להיות מיוצג, לרבות באמצעות ייצוג מטעם המדינה, וכן להראות ולהוכיח את המאמצים שעשה להסדרת יציאתו מהארץ בטרם יוחלט על השבתו למעצר.
- 6 יש להפסיק להפעיל לחצים על אזרחי מדינות עימן אין לישראל יחסים דיפלומטיים לשוב למולדתם או לעזוב למדינה אפריקאית אחרת עם תמי"ל וזאת עד להבטחת ביטחונם של היוצאים למדינות אלו עם תמי"ל.
- 7 יש לפעול ליצירת קשר עם נציגי המדינות לצורך זיהוי אזרחיהם והנפקת מסמכים עבורם בעודם בארץ.

* העתק דו"ח זה נשלח למשרד המשפטים ולרשות האוכלוסין וההגירה, לפני מועד פרסומו, אך תגובתם לא נתקבלה.

אגף 8 בכלא סהרונים. צילום: טספיי חאדגו

נספח

נסיבות מעצרים הממושך של 25 מוחזקים נוספים

* בנספח המצורף מפורטות נסיבות מעצרים הממושך של 25 חסרי מעמד נוספים:

- עשרה חסרי מעמד שזהותם שנויה במחלוקת ואשר הגיעו לישראל מאריתריאה, חוף השנהב, גבון וטוגו. ארבעה מהם עצורים, שלושה זה למעלה מחמש שנים. שישה מהם משוחררים כיום, אך אינם מצליחים להסדיר את יציאתם מהארץ.
- שלושה חסרי מעמד שלישראל אין יחסים דיפלומטיים עם מדינות אזרחותם ואשר הגיעו לישראל מגינאה, גינאה ביסאו ומגמביה. אחד מהם עצור למעלה משנתיים והאחרים משוחררים כיום, אך אינם מצליחים להסדיר את יציאתם מהארץ.
- 12 חסרי מעמד שאינם משתפים פעולה עם הרחקתם ואשר הגיעו לישראל מסיירה ליאון, חוף השנהב, הונדורס, גינאה, מאלי, גאנה, גמביה וליבריה וכן מתחזה ישראלית. מתוכם, שמונה עדיין עצורים, חמישה עצורים זה למעלה מארבע שנים. שניים הורחקו מהארץ ושניים שוחררו בישראל.

חסרי מעמד שאזרחותם שנויה במחלוקת

1. ט.מ.א. מאריתריאה, עצור לתקופה מצטברת של חמש שנים ועשרה חודשים

ט.מ.א. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי ביולי 2009 לאחר שנחטף על ידי מבריחים בסיני, עונה ונאלץ לספק שירותי מין לשוביו. ט.מ.א. שכר שירותי עו"ד ששחררו בנובמבר 2011, לאחר שנתיים וארבעה חודשי כליאה. בנוסף להפקדת ערבות כספית, דרש בית הדין שט.מ.א. יגיש עתירה להוכחת זהותו האריתראית. עורך דינו של ט.מ.א. הגיש עתירה, אך מאוחר יותר, ביקש את מחיקתה, כך שט.מ.א. נמצא מפר את תנאי שחרורו. הוא נעצר בשנית באפריל 2013 ונדרש לחתום על בקשה לקבלת מסמכי נסיעה לאתיופיה. משסירב, סיכל את סיכויי להשתחרר שכן אינו משתף פעולה עם הליכי הרחקתו.

2. מ.ד. מאריתריאה, עצור חמש שנים וארבעה חודשים

מ.ד. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי ביוני 2011 לאחר שעבר עינויים קשים במחנות העינויים בסיני טרם הגיעו לישראל.

עם הגיעו לארץ סיפר מ.ד. שהגיע מאתיופיה ושהוריו מתגוררים בסודאן. בדיון השני בעניינו הבהיר שהוא אריתראי ואף הציג תעודות זהות אריתראיות של הוריו, אך לא הצליח להוכיח שהם אכן הוריו. במהלך השנים סירב מ.ד. לחתום על יפוי כוח לנציגי המוקד וכך נמנע ייצוגו. במאי 2016 הבהיר לדיין: "אני אריתראי ולא אתיופי - אם קונסול אתיופיה יסכים לקבל נתין אריתראה למדינה שלו, לא אתנגד לצאת לאתיופיה אבל אני לא אתיופי". עד כה לא הצליחה רשות ההגירה להרחיקו לאתיופיה.

3. מ.ק., מחוף השנהב (שמדינתו רשומה כ"מאלי"), עצור לתקופה מצטברת של חמש שנים וחודש

מ.ק. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי בשנת 2008. הוא שוחרר לאחר למעלה משנתיים ממעצרו, בהתאם למדיניות אי הרחקת תושבי חוף השנהב. בנובמבר 2013 נעצר בשנית, זוהה פעם נוספת על ידי רשות ההגירה כאזרח חוף השנהב והתבקש לצאת לשם. במשך שנתיים וחצי עשה מ.ק. כמיטב יכולתו להסדיר יציאתו למולדתו אך לשווא.

מ.ק. שוחרר באפריל 2014 ונעצר פעם נוספת במרץ 2015. גם הפעם הביע הסכמתו לחזור לחוף השנהב. לאחר שרשויות ההגירה כשלו בהרחקתו, הועלתה במאי 2015 שהסברה שהוא אזרח מאלי, סברה אותה אימץ בית הדין על אף שהמוחזק דחה אותה. ביוני 2016 שינתה רשות ההגירה את מדינת אזרחותו של מ.ק. למאלי וניסתה להרחיקו לשם עם מסמכי מעבר ישראלים, ניסיון לו התנגד שכן שמע מחבריו שייעצר עם הגיעו ליעד. הוא הושב לכלא.

4. מ.ס. מחוף השנהב, עצור לתקופה מצטברת של שנתיים וחמישה חודשים

מ.ס. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי בספטמבר 2010. בפברואר 2011, לאחר חמישה וחצי חודשים שוחרר עקב מדיניות אי הרחקת תושבי חוף השנהב. מ.ס. הגיש בקשת מקלט שנדחתה. באוקטובר 2012 נעצר והביע את רצונו לשוב למולדתו. לאחר שנת מעצר שוחרר מ.ס. באוקטובר 2013 אך משלא הצליח להסדיר את מסמכי נסיעתו, נעצר בפעם השלישית בדצמבר 2013 למשך

שלושה וחצי חודשים נוספים. בנובמבר 2015 נעצר בפעם הרביעית לשלושה חודשים נוספים והיה אמור לעזוב תוך חודש אך גם הפעם לא הצליח להסדיר מסמכיו ופנה לעזרת המוקד. על אף מאמציו של מ.ס. וכן של נציגי המוקד, הוא טרם הוכר כאזרח חוף השנהב ובמאי 2016 במהלך דיון בעניינו, קבע בית הדין שמ.ס. ישוב לכלא סהרונים. בקשות נציגי המוקד בעניינו נדחו עד כה.

5. א.ז., מחוף השנהב, שוחרר לאחר עשר שנים וארבעה חודשים

א.ז. הגיע לישראל מגינאה כתייר בשנת 2006. כבר באפריל 2006 נעצר כשברשותו גם דרכון של מדינת חוף השנהב. לאחר שסירב לעזוב את ישראל לשתי המדינות במשך שנתיים, ניסתה המדינה לגרשו לגינאה, אך הוא התנגד. בשנת 2010 נעשו שני ניסיונות נוספים להרחיקו לגינאה. בניסיון השני, הגיע א.ז. בטיסה לאדיס אבבה שם לטענת הרשויות השתולל ולטענתו הוכה וסבל התעללות. כך או כך, חברת 'אתיופיהן ארליינס' בחרה להשיבו לארץ. לאחר שלושה ניסיונות כושלים אלו לא שבו הרשויות לנסות ולהרחיק את א.ז. על אף שבחמישה פרוטוקולים הוא מביע הסכמתו לכך. באוקטובר 2014, לאחר שהיה כלוא מעל שמונה שנים ברציפות, החליט בית הדין לשחררו לאחר הפקדת ערבות כספית של 2,000 ש"ח. בפברואר 2015 נעצר א.ז. בשנית. עו"ד אסף וייצן, שמייצגו מטעם המוקד, נאלץ להגיש מספר הליכים משפטיים בטרם נקבעו תנאים לשחרורו של א.ז. בפעם השנייה. באוגוסט 2016 הוא שוחרר לאחר הפקדת ערבות כספית נוספת של 3,000 ש"ח.

באוקטובר 2016 דחה בית הדין את בקשתו של עו"ד וייצן לעיון מחדש בטענה שא.ז. אינו משתף פעולה עם הליכי הרחקתו מהארץ. למחרת הגיש עו"ד וייצן ערעור לבית המשפט המחוזי בב"ש שם טען שגם בעת שחרורו היה ידוע שא.ז. מוכן לצאת אך ורק לחוף השנהב ולא לגינאה ושלשילית החירות המינהלית חייב להיות רף עליון, שלאחריו היא הופכת בלתי מידתית ואף כזו שאינה משרתת עוד תכלית ראויה כלשהי. השופט אליהו ביתן הורה לעכב את מעצרו של א.ז. עד דצמבר 2016 תקופה במהלכה יורשה לעבור בדיקה שיתכן ותיתן פתח למתן מעמד מטעמים הומניטאריים.

6. מ.ק. מטוגו, שוחרר לאחר תקופת מעצר מצטברת של ארבע שנים ותשעה חודשים

מ.ק. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי בדצמבר 2009. הוא הזדהה כאזרח גאנה וביקש מקלט בישראל. עם דחיית בקשת המקלט מ.ק. שינה את גרסתו וטען שהוא אזרח טוגו. ואכן, מ.ק. דובר צרפתית, שפת טוגו, ואינו דובר אנגלית, שפת גאנה. במשך ארבע שנות מעצרו לא הצליח מ.ק. להשיג מסמכי נסיעה לטוגו, עמה אין לישראל יחסים דיפלומטיים וסירב לצאת לגאנה. בפברואר 2014 אמר מ.ק. לבית הדין: "אני מוכן לצאת לגאנה אבל אני מטוגו. אני לא מכיר אף אחד בגאנה." נדרשו לבית הדין ארבעה חודשים נוספים להסיק שרשות ההגירה אינה מקדמת את הרחקתו של מ.ק. מהארץ וביוני 2014 הוא שוחרר לאחר שהצליח לגייס ולהפקיד 2000 ש"ח כערבות להבטחת יציאתו מהארץ. ביולי 2015 סירב מ.ק. לעזוב את הארץ עם תמ"ל בעוד נציגי המוקד מסייעים לו לפנות לשגרירויות טוגו ברחבי העולם במאמץ להשיג מסמכי נסיעה. ביוני 2016 נעצר פעם נוספת. מאחר וגם עתה לא הצליחו מ.ק. או רשויות המדינה להנפיק עבורו מסמכי נסיעה, החליט בית הדין לשחררו באוקטובר 2016 לאחר הפקדת ערבות כספית של 7000 ש"ח נוספים למשך ארבעה חודשים שאם במהלכם ייכשל לעזוב את הארץ, ישוב לכלא בשלישית.

7. א.ד., מחוף השנהב, שוחרר לאחר ארבע שנים

א.ד. בן שבת הדג'ולה, נכנס במאי 2008 לישראל דרך הגבול המצרי. על אף מדיניות אי הרחקת תושבי חוף השנהב, רק במאי 2010 שחרר אותו בית הדין עקב היעדר התייחסות לבקשת המקלט שלו מצד רשות ההגירה. עם שינוי המדיניות, א.ד. לא יכול היה לעזוב את הארץ בהיעדר הכרת נציגות חוף השנהב בישראל. באוגוסט 2012 נעצר א.ד. בשנית ועל אף שכבר בדיון הראשון הצהיר בפני דיון בית הדין שהוא "מוכן לצאת לכל מדינה בחוף המערבי של אפריקה", הוא שהה בכלא שנה ושמונה חודשים נוספים ונאלץ לשכור שירותי עורך דין, בטרם קבע בית הדין במרץ 2014 שהוא משתתף פעולה עם הרחקתו ושזאת מתעכבת על לא עוול בכפו.

על אף מאמציהם הרבים של עורכי דינו של א.ד. לסייע בידו להוכיח את זהותו, ולתעד מאמצים אלו עבור רשות ההגירה, ועל אף התייצבויותיו הקבועות של א.ד. במשרדי רשות ההגירה כנדרש ממשוחררים במעמדו, הוא נעצר פעמיים נוספות בעת שהתייצב במשרדי רשות ההגירה: שלושה שבועות ביולי 2014 ושלושה חודשים מיולי עד אוקטובר 2015. בשני המעצרים טענו ממוני ביקורת הגבולות שהוא אינו עושה דיו על מנת להשיג תעודת מעבר לחוף השנהב ובשתי הפעמים קבעו דייני בית הדין שטעות בידי רשות ההגירה. בשנה האחרונה הגיש המוקד עדר בשמו של א.ד. המבקש להכיר בו כחסר אזרחות וזאת לאחר ששגרירות חוף השנהב הבהירה בכתב שהוא אינו מוכר כאזרח שם. עקב העומס הרב המוטל על בית הדין העררים, נקבע הדיון ליוני 2017 עד אז מצופה א.ד. להתקיים כאשר הרשות סירבה להנפיק לו רישיון ישיבה והתנגדה לבקשת המוקד להנפיק לו רישיון כזה.

8. ט.ז., מאריתריאה, שוחרר לאחר שלוש שנים ותשעה חודשים

ט.ז. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי בפברואר 2012. לנציגי המוקד סיפר: "במשרד הפנים אמרו לי שלמרות שההורים שלי אריתראים אני גדלתי באתיופיה ולכן אני אתיופי... הפקידים, כל פעם שהייתי אצלם... היו מאיימים שייקחו אותי בכוח לאתיופיה ושכל החיים אני אהיה תקוע בכלא. ראיתי שבאמת לא משחררים אותי, אז הסכמתי גם לעזוב לאתיופיה וחתמתי על כל המסמכים שביקשו ממני. אחר כך פרוייני, מרשות ההגירה, באה אלי ואמרה לי שאני לא יכול לנסוע לאתיופיה ושנסע לרואנדה. הסכמתי גם לנסוע לרואנדה אבל אז בא אלי פקיד אחר וצעק עלי שלא אוכל לצאת מישראל."

בנובמבר 2015 הבהיר לדיין בית הדין: "איני מיוצג, מאז הדיון הקודם לא קראו לי ממשרד הפנים ולא לקחו אותי לשום מקום, אני מחכה לצאת המזוודות מוכנות אני מוכן לצאת אין לי מה להגיד אני מוכן, אני מוכן שיוציאו אותי לאיפה שרוצים חתמתי להם אני מוכן אריתראה או אתיופיה אני מוכן גם לאוגנדה." שלושה שבועות מאוחר יותר, בדצמבר 2015 בסיוע נציגי "המוקד" שוחרר ט.ז. לאחר הפקדת ערבות כספית של 3,000 ש"ח. פקידי רשות ההגירה הזדרזו להחליף את מדינת אזרחותו מאתיופיה לאריתריאה כך שניתן יהיה לזמנו מיידית למתקן חולות, משם הצליחו נציגי המוקד לשחררו רק לאחר שמונה חודשי מעצר נוספים.

9. א.ב., מגבון, שוחרר לאחר תקופת מעצר מצטברת של שלוש שנים ושלושה חודשים

א.ב. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי במרץ 2011, שהה שנה בכלא סהרונים במהלכה טען שנולד בגבון ליוצאי חוף השנהב. עם שחרורו, הגיש בקשת מקלט שנדחתה על הסף.

בספטמבר 2013 החליטו פקידי רשות ההגירה שא.ב. אינו עושה דיו לקידום יציאתו מהארץ ועצרו אותו פעם נוספת. הוא שוחרר בסיוע המוקד רק ביולי 2014 לאחר שרשות ההגירה כשלה

בהרחקתו מהארץ. בפברואר 2015 נעצר בשלישית ושלושה חודשים מאוחר יותר החליטו פקידי רשות ההגירה שא.ב. הוא בעצם אזרח גאנה ולא גבון וזאת לאחר שמצאו ברשותו כרטיס טלפון שעליו מספרי טלפון בגאנה, כרטיס שלדבריו קיבל מחבר גנאי. זאת, על אף שהוא דובר צרפתית, שפת גבון ולא אנגלית, שפת גאנה. א.ב. הבהיר לרשויות ההגירה שהוא מוכן לצאת את הארץ לגאנה וכן לגבון, אך כשל כשנדרש למלא פרטים שאינם ידועים לו בטופס בקשת תעודת המעבר לגאנה, עובדה שגרמה לממונה ביקורת הגבולות לטעון שהוא אינו משתף פעולה עם הרחקתו מהארץ.

דיין בית הדין ביקש דיווח על מאמצי הרשות להרחקתו של א.ב. מהארץ ובהיעדר תגובה במשך שנה וארבעה חודשים, החליט על שחרורו לאחר הפקדת ערבות כספית של 4,000 ש"ח. בהיעדר נציגות בישראל, סייעו נציגי המוקד בידו לפנות לנציגות גבון בצרפת ואף ליוו אותו לנציגות חוף השנהב וגאנה על מנת לבחון את אפשרויות יציאתו למדינות אלו, אך לשווא. המוקד פנה לארגון ה"א"ס שהקצה עו"ד להגשת בקשה בשמו של א.ב. להכרה בו כמחוסר אזרחות.

10. י.ה.ק., מאריתריאה, שוחרר לאחר שנתיים ו-11 חודשים

י.ה.ק. ברח לישראל דרך הגבול המצרי בינואר 2012, מאחר שנרדף באריתריאה על רקע השתייכותו לזרם הנצרות הפנטקוסטלית. על אף שהיה בידו העתק של תעודת שירות צבאי מאריתריאה, פקידי רשות ההגירה המשיכו לטעון שהוא אזרח אתיופיה. לנציגי המוקד סיפר י.ה.ק.: "אף פעם לא הייתי באתיופיה. כשרק הגעתי לארץ, ראיינה אותי אישה אתיופית ממשרד הפנים בשם פרויני שהייתה נגדי מההתחלה. היא חזרה ואמרה לי שאני אתיופי ושאינו משקר כשאני טוען שלא. היא אמרה לי שבחיים לא אצא מסהרונים אם לא אודה בכך שאני אתיופי."

ממוני ביקורת הגבולות הבהירו לי.ה.ק. שרק אם שגריר אריתריאה בישראל יכיר בו ישוחרר. י.ה.ק. חשש לחיי משפחתו, שכן נפוץ הנוהג של ענישה קולקטיבית כלפי בני משפחה של עריקים ומשתמטים מהצבא באריתריאה ולכן נמנע תקופה ארוכה מלהיפגש עם שגריר אריתריאה. עם שגריר אתיופיה הסכים י.ה.ק. להיפגש בתקווה שזה האחרון יבהיר שהוא אינו אתיופי. י.ה.ק. הבהיר לשגריר שישכים לנסוע לאתיופיה ובלבד שישתחרר מהכלא, אך לדבריו, השגריר ראה בדבריו עלבון וסירב לבקשתו.

רק לאחר שנתיים ועשרה חודשי מעצר הסכים י.ה.ק. לפנות לשגרירות אריתריאה, על אף הסכנה לבני משפחתו. משהוכר על ידי השגרירות כאריתראי, שוחרר מכלאו בנובמבר 2014.

בהחלטת שחרורו ציין דיין בית הדין: "ככל שהמדינה לא תשיב... ותסביר מדוע הרושם שמתקבל, לפיו - המוחזק מצוי במשמורת בניגוד להחלטת ביהמ"ש העליון בבג"ץ, כאשר ככל שיד בית דין זה משגת, אין כל אפשרות להרחיק את המוחזק למדינתו (בתוך 60 יום או בכלל) וכי המוחזק מצוי זה מכבר במשמורת כמעט שלוש שנים!!! - אינו נכון, אורה על שחרורו ממשמורת..." בהיעדר תשובה מהמדינה שוחרר י.ה.ק. מהמתקן.

בשנת 2015 רשות ההגירה הוציאה נגד י.ה.ק. הוראת שהייה ל-12 חודשים במתקן "חולות", החלטה שבוטלה בעקבות ערר שהגיש המוקד.

בשנת 2016 נרצח אביו של י.ה.ק. על ידי רשויות אריתריאה. לא ידוע לו אם נרצח בשל אמונתו הדתית האסורה באריתריאה או משום שהפגישה שנכפתה על י.ה.ק. עם שגריר אריתריאה חשפה את עובדת היותו אביו של עריק.

מעצרו הממושך הביא לכך ש.ה.ק. סובל כיום מהתקפי זעם וחוסר יכולת להימצא בחלל סגור לאורך זמן, עובדה הפוגעת ביכולתו לקיים את עצמו.

חסרי מעמד של ישראל אין יחסים דיפלומטיים עם מדינות אזרחותם

11. א.ע.ב. מגינאה ביסאו, עצור שנתיים ושמונה חודשים

א.ע.ב. אזרח גינאה ביסאו, נכנס לישראל דרך הגבול המצרי בשנת 2007 כשבדידו דרכו. עם מעצרו, בפברואר 2014, נלקח הדרכון, שכבר לא היה בתוקף, על ידי הרשויות. במרץ 2014 עשתה רשות ההגירה ניסיון להרחיקו מישראל באמצעות תמ"ל, ניסיון לו התנגד א.ע.ב. מחשש להיעצר עם הגיעו לגינאה ביסאו.

בדצמבר 2015 הבהיר א.ע.ב. לבית הדין: "אני מוכן לחזור לארצי עם המסמכים שלי ולא עם מסמך נסיעה ישראלי. בשנת 2014 נעצרתי ומסמכיי המקוריים נלקחו ממני. אני לא רוצה להישאר כאן. אני רוצה לעזוב. אני לא יכול להיכנס לגינאה ביסאו עם תעודת מסע ישראלית. שלטונות גינאה ביסאו לא יזהו אותי כנתין של מדינה זו."

באוגוסט 2016 הבהיר לראשונה א.ע.ב. לבית הדין שהוא מוכן לחזור לגינאה ביסאו גם באמצעות תמ"ל וחזר על הדברים גם באוקטובר 2016, אך טרם הורחק.

במהלך השנתיים ושמונה החודשים בהם הוא עצור, א.ע.ב. שכר את שירותיהם של שני עורכי דין אך אלו התפטרו מייצוגו מבלי שהצליחו להביא לשחרורו.

12. מ.ד. מגמביה, שוחרר לאחר תקופת כליאה מצטברת של שש שנים וחודשיים

מ.ד. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי באוקטובר 2008 והזדהה כאזרח סודאן. סמוך להגעתו שינה את גרסתו והודה שהוא אזרח גמביה שנמלט ממנה לאחר שנודע לו שהוא מבוקש על ידי השלטונות. בקשתו למקלט סורבה בינואר 2011 בעודו עצור. רשות ההגירה הנפיקה לו תמ"ל אך הוא סירב לעזוב באמצעות תמ"ל לגמביה. מ.ד. שוחרר במאי 2011 אך נעצר בשנית ביוני 2012 לאחר שלא עזב את הארץ. בעקבות עתירת המוקד לבית המשפט המחוזי שוחרר מ.ד. לאחר הפקדת ערבות כספית בינואר 2013. על אף המאמצים להסדיר את מסמכיו נסיעתו, הוא נעצר כשהתייצב במשרדי רשות ההגירה ביולי 2013. רק לאחר שנתיים וחצי נוספות בכלא, בינואר 2016 הסכים מ.ד. לעזוב גם באמצעות תמ"ל על אף ששמע על מוחזקים שנעצרו משום שחזרו למולדתם באמצעות תמ"ל. בינואר 2016, מ.ד. נלקח מסהרונים לנב"ג שם המתין לטיסה של אתיופיה לאירלנד לגמביה. למחרת הוא הוחזר לכלא סהרונים.

לדיינת אמר: "הסכמתי לטוס למדינה שלי. כשהגענו לשדה התעופה הודיעו לי שלא יסכימו להטיס אותי עם מסמכים ישראליים... אני מסכים לשוב למדינתי כי התעייפתי מהכלא. אני רוצה לחזור."

חלפו שני חודשי מעצר נוספים בטרם הבהיר ממנה ביקורת הגבולות לדיינת במרץ 2016: "המוחזק נלקח לטיסה שלא ייצאה אל הפועל מאחר והמסמך היחיד שהחזיק היה תעודת נסיעה ישראלית חד כיוונית. וחברת התעופה סירבה להטיסו חזרה לגמביה בטענה שכך יינהגו השלטונות הגמביים." ממנה ביקורת הגבולות ביקש וקיבל חודש נוסף לשקוד על הרחקתו של מ.ד.

בסוף מאי 2016 קבעה הדיינת: "...המוחזק מצוי במשמורת זה שנים ומזה חודשים ארוכים שהוא מצהיר כי ישתף פעולה עם הרחקתו ואילו המדינה לא הצליחה להוציא את הרחקתו אל הפועל." על אף דברים ברורים אלו הדיינת קבעה את שחרורו של מ.ד. רק לאוגוסט 2016 (אם לא יורחק עד אז) בתנאי שיפקיד ערבות כספית של 7000 ש"ח למשך ארבעה חודשים שאם במהלכם לא יצליח לעזוב את הארץ, יוחזר לכלא. בתחילת אוגוסט שוחרר מ.ד. ומאז הוא עושה כמיטב יכולתו במשרדי CIMI - המרכז להגירה בינלאומית וקליטה והצלב האדום על מנת לנסות ולהשיג מסמכי נסיעה לגמביה.

13. מ.ד., מגינאה, שוחרר לאחר תקופת מעצר מצטברת של שלוש שנים וחודשיים

מ.ד. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי באוקטובר 2011. סמוך למעצרו הזדהה כאזרח גינאה והביע את הסכמתו לשוב למולדתו. משלא הצליחה רשות ההגירה להרחיקו במשך שנתיים וארבעה חודשים, נענה בית הדין לבקשת המוקד ושחרר את מ.ד. לאחר הפקדת ערבות כספית של 3,000 ש"ח. ביוני 2014 נעצר מ.ד. פעם נוספת ושוחרר לאחר ארבעה חודשים, לאחר שפעילי המוקד יידעו את בית הדין בפניותיהם לשגרירות גינאה בצרפת ובבלגיה במאמץ להשגת מסמכי. הפעם נאלץ מ.ד. להוסיף סכום נוסף כערבות לשחרורו. באוגוסט 2015 נעצר מ.ד. בפעם השלישית ושכר שירותי עורך דין. בית הדין שחררו שבועיים מאוחר יותר, כשהוא קובע שמ.ד. כלל לא הפר את תנאי שחרורו. ביוני 2016 נעצר מ.ד. בפעם הרביעית. גם הפעם הבהיר שהוא מוכן לשוב למולדתו אך אינו מצליח להשיג את המסמכים שנדרשים לכך. עורך הדין שאת שירותיו שכר הפעם, הצליח להביא לשחרורו באוקטובר 2016 לאחר הפקדת ערבות נוספת. הפעם משוחרר מ.ד. עד ינואר 2017, אך לא ברור שעד אז תימצא הדרך להנפקת מסמכי נסיעה עבורו.

במהלך חמש שנות שהותו בישראל, מ.ד. היה כלוא במשך שלוש שנים וחודשיים, נאלץ לשכור את שירותיהם של לפחות שני עורכי דין, שבנוסף לשכרם, שילם ערבויות שחולטו בסכום מצטבר של 8,000 ש"ח.

חסרי מעמד שאינם משתפים פעולה עם הרחקתם

מתמודדי נפש

14. א.ו., מסיירה ליאון, עצור לתקופה מצטברת של שש שנים ושלושה חודשים

א.ו. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי באוקטובר 2009 מסיירה ליאון. לדבריו, אמו היא ישראלית שהכירה את אביו באנגליה ויחד הם עברו להתגורר בסיירה ליאון, שם נולדו הוא ואחיו. עקב המלחמה התפזרה המשפחה. מאחר וידע שאימו ישראלית, הוא הגיע לישראל בתקווה לאתרה.

א.ו. סיפר לנציגי המוקד שמשפחתו הייתה שומרת את מצוות היהדות וגם הוא מקפיד על המצוות וחובש כיפה. לבית הדין הבהיר: "אני באתי לכאן כדי לחפש את המולדת שלי, את אמא, את הארץ שאלוהים הבטיח, אבל אם הם לא רוצים זה בסדר, אבל שלפחות יתנו לי לחזור לסיירה ליאון. אם הם לא רוצים אז זה בסדר שיחזירו אותי, אני לא צריך להיות בכלא חמש שנים".

בנובמבר 2012 הונפק לו תמי"ל ונעשה ניסיון להחזירו לסיירה ליאון. הוא הוחזר בטיסה לנתב"ג ולכלא הישראלי לאחר שהבהיר לרשויות סיירה ליאון שהוא יהודי ואינו סיירה ליאוני. במאי 2013

ובאוגוסט 2014 נעשו שני ניסיונות נוספים להרחיקו לסיירה ליאון אך הוא שב לישראל ולכלא. בינואר 2015, לאחר חמש שנים ושלושה חודשי מעצר, שיחרר בית הדין את א.ו. הוא נעצר בשנית באוקטובר 2015 ומוחק בסהרונים עד היום, לתקופה מצטברת של שש שנים ושלושה חודשים.

15. ד.ד.א., מבקשת מקלט מחוץ השנהב, כלואה ארבע שנים

ד.ד.א. הגיעה לישראל כתיירת מחוץ השנהב. לאחר שפגה אשרתה היא נעצרה והועברה לגבעון באוקטובר 2012. במהלך ארבע שנות מעצרה, התנהלותה של ד.ד.א. מעלה חשש שבנוסף לבעיות בריאות שבגינן עליה לעבור הליך כירורגי, היא סובלת גם מבעיות נפשיות שיתכן והן גורמות לה לסרב לעבור את הניתוח במסגרת שב"ס ואולי אף לסרב לעזוב את הארץ. ד.ד.א. מסרבת לעבור את הניתוח במהלך שהותה בכלא משום שאינה סומכת על אנשי השב"ס ואף טוענת שגנבו את כספה. באוזני נציגי המוקד טענה ד.ד.א. שאנשי שב"ס מבקשים להרדימה ואז לגרשה מהארץ. כן טענה שאנשי שב"ס סירבו לקבל כספים שהמעסיק שלה שלח עבורה לארץ. במהלך תקופת מעצרה שכרה ד.ד.א. את שירותיהם של שני עורכי דין, אך אלו אינם מייצגים אותה עוד. ד.ד.א. התלוננה מספר פעמים על אלימות אנשי ההגירה ושב"ס והתעקשה על כך שמצויים סימני אלימות על גופה, בעוד סימנים כאלו לא נראו לעין.

באוקטובר 2016 הבהירה ד.ד.א. לבית הדין: "עמדתי לא השתנתה. אחרי שאעבור את הניתוח בישראל, אהיה מוכנה לחזור לחוץ השנהב. אני רוצה שישחררו אותי על מנת שאעבור את הניתוח. אני לא מוכנה לעבור את הניתוח כאשר אני שוהה במשמורת. אני מבקשת שבית הדין יעזור לי."

16. א.ד. מגינאה, הורחק לאחר מעצר של שלוש שנים ועשרה חודשים

א.ד. נכנס לישראל בדצמבר 2011 דרך הגבול המצרי. תחילה טען שהוא מחוץ השנהב ומאוחר יותר שהוא מגינאה. מ-35 הפרוטוקולים של דיוני בית הדין בעניינו ניתן ללמוד שא.ד. שינה פעמים רבות את עדותו בפני בית הדין, גם בנוגע למדינה ממנה הגיע וגם בנוגע למדינות אליהן הוא מוכן לעזוב, לעיתים אף במהלך אותו דיון עצמו. בפרוטוקול מיולי 2014 מציין דיון בית הדין: "המוחק נראה מבולבל ומדבר ברצף משפטים אשר אינם קשורים זה לזה. בעבר אושפז המוחזק במרכז לבריאות הנפש בטירת הכרמל."

במהלך השנים הגישו נציגי המוקד בקשות שחרור רבות בעניינו של א.ד., שאובחן כסכיזופרן. במאי 2015, בעת שנערכו דיונים על גובה הערבות לשחרורו, לאחר שלוש שנים ועשרה חודשים במהלכן היה עצור, א.ד. גורש לגינאה. בשיחה עם נציגי המוקד מגינאה התלונן א.ד. שאין סביבו דוברי עברית וסבר שהוא עדיין בישראל.

17. ר.ל.פ.ק., מהונדורס, הורחק לאחר מעצר של שלוש שנים

ר.ל.פ.ק. הגיע לישראל בשנת 2011 כתייר מהונדורס וכשפגה אשרתו, נעצר באפריל 2013 והועבר לכלא גבעון. לדבריו, מצבו הכלכלי שפיר ומצפים לו בהונדורס אשתו וששת ילדיו. הוא הגיע לישראל למלא משימה שטיבה לא הובהר לו וסירב לעזוב בהסבירו: "יום רוח אלוקים שורה עליי. זה קורה רק בישראל בגלל שהנביאים חיו בישראל. אני מתחבר בעיקר לנביא משה. הנביא החשוב זה משה רבנו ואלוקי אברהם מתגלם דרך הנביא משה... עד שאלוקים לא ייתן סימן ללב שלי אני לא יכול לעזוב את ישראל." ברבים מ-35 פרוטוקולי הדיונים שערך בית הדין בעניינו

במהלך שלוש שנות מעצרו, ר.ל.פ.ק. מבקש לבקר במקומות הקדושים ליהדות, וטוען: "אני נמצא כאן כי יש לי משימה רוחנית. פקודה מלמעלה. אני עושה מה שאלוהים פוקד עלי".

בתחילת שנת 2014, ר.ל.פ.ק. נשלח לשבוע אשפוז בבית החולים הפסיכיאטרי באר יעקוב והוחזר לכלא עם המלצה למעקב פסיכיאטרי בלבד.

באפריל 2014 קבע בית הדין את שחרורו ב־10,000 ש"ח, בתנאי שיעזוב תוך חודש, אך הוא הפר את תנאי שחרורו ובנובמבר 2014 נעצר בשנית. ר.ל.פ.ק. סירב במהלך השנים לחתום על ייפוי כוח לנציגי המוקד. באוגוסט 2016 אמר לדיין: "כרגע אני לא מוכן לנסוע להונדורס. אני צריך קודם לנסוע לירושלים". לא ידוע כיצד, אך רשות ההגירה הצליחה להביא להרחקתו מהארץ בערב חג הסוכות 2016.

18. ר.ס. אזרחית ישראלית, שוחררה לאחר שלוש שנים ועשרה חודשים

ר.ס. היא אזרחית ישראלית שנחשדה בשגגה כשוהה שלא כדין בישראל. באוקטובר 2012 ר.ס. פנתה לפקח רשות ההגירה בנמל חיפה 2012 והודהה בפניו כתיירת מטשקנט, אוזבקיסטן שאיבדה את מסמכיה המזהים. פקח ההגירה עצרה והעבירה לכלא גבעון. פרטי זהותה לא היו מוכרים לקונסוליה האוזבקית בישראל ולפיכך, הוחזקה במעצר עד שתתאפשר הרחקתה מהארץ. ר.ס. סירבה להצעות נציגי המוקד לסייע לה ומאז ינואר 2016 סירבה גם להשתתף בדיונים התקופתיים שעורך בית הדין. בנובמבר 2014 ערכה רשות ההגירה לר.ס. בדיקת רקמות שתוצאותיה נשלחו לאינטרפול, במטרה לברר את זהותה. כעבור שנתיים, תוצאות בדיקת הרקמות נבדקו בארץ והבהירו שר.ס. היא אזרחית ישראלית. הרשויות החליטו להגיש נגדה כתבי אישום בגין התחזות והפרעה לשוטר במילוי תפקידו. ר.ס. הועברה לכלא נווה תרצה. עתה, משמעצרה כבר לא היה מנהלי אלא פלילי, ר.ס. הייתה זכאית לייצוג על ידי הסגוריה הציבורית. פנייתה של עו"ד קטי צוותקוב לבית משפט השלום בראשון לציון, הביאה לשחרורה המיידי של ר.ס. כשכבוד השופט אברהם היימן תוהה: "במשך ארבע שנים שהתה במתקן כליאה ואיש לא בירר את נסיבות הימצאה והעילה להימצאה?... שמעתי מפי המדינה כי האישה מסכימה לשלול את חירותה. אני דוחה תזה זו. אך על פי שהתנהלותה מוזרה, אין בכך כדי להגיע למסקנה כי היא מסכימה שתישלל חירותה לארבע שנים. מוטלת הייתה החובה על המדינה לבחון משמעות רצונה התמוה לשלול חירותה".¹³

חסרי מעמד החוששים לשוב למולדתם עקב סכנה לחייהם

19. צ'ג, ממאלי, עצור לתקופה מצטברת של שש שנים ושמונה חודשים

צ'ג. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי ביוני 2009 ממאלי. נציגי המוקד הגישו בקשות רבות לשחרורו בהיעדר אפשרות להרחיקו, ובספטמבר 2014, לאחר שהפקיד ערבות כספית של 2000 ש"ח שחרר אותו בית הדין אך במאי 2015 נעצר בשנית. צ'ג. ניסה להבהיר מצוקותיו בצרפתית, שפה אותה הוא דובר באופן מוגבל והבהיר שהוא דובר את שפת הבמברה, שפה שבטית במאלי אשר במהלך שנות מעצרו לא נמצא מתורגמן לתרגום דבריו לרשויות. נציגי המוקד הבינו שהוא

13 מורג גלעד, ארבע שנים בכלא ללא הצדקה בגלל שימוש בזהות מזויפת, ווינט, 8 באוגוסט 2016. זמין ב: <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4838997,00.html>

חושש לשוב למאלי משום שיירצח שם, אך לא הצליחו להבין מדוע.

בקשה שהגישו נציגי המוקד לקיום דיון בשפת הבמברה, נדחתה כשבית הדין קבע שאין לחייב את הרשויות לספק מתורגמן לשפה השבטית.

20. פ.א. מחוף השנהב, עצורה לתקופה מצטברת של חמש שנים וחודשיים

פ.א. הגיעה לישראל מחוף השנהב ביוני 2007 עם בנה בן ה־15 באותה עת. בקשת המקלט שהגישה נדחתה. לאחר שמונה חודשי כליאה שוחררה עקב מדיניות אי הרחקת תושבי חוף השנהב. ביוני 2010 נעצרה פ.א. בשנית ושכרה שירותיו של עורך דין על מנת להשתחרר בפברואר 2011 וזאת על אף שתושבי חוף השנהב היו עדיין מוגנים מהרחקה באותה עת. בינואר 2013, לאחר שינוי המדיניות, נעצרה פ.א. בשלישית ומאז היא כלואה בכלא גבעון, למשך תקופה מצטברת של חמש שנים וחודשיים.

במהלך 18 חודשי המעצר הראשונים, פ.א. סירבה לשוב לחוף השנהב בטענה שחייה יהיו שם בסכנה. ביולי 2014 היא הסכימה לשוב לחוף השנהב, אך רק עם דרכון שיאפשר לה להימלט מהמדינה כחוק. מיד עם הגיעה לשם. רשות ההגירה ערכה במשך השנים שני ניסיונות להרחיק את פ.א. בכוח תוך שימוש בתמי"ל, אך בשני המועדים, בנובמבר 2014 וכן באוקטובר 2015, היא התנגדה והוחזרה משדה התעופה לכלא.

21. מ.ק.ק., מחוף השנהב, עצור שנתיים וחודש

מ.ק.ק. הגיע לישראל בשנת 2007 מחוף השנהב בהיותו בן 15, יחד עם אמו, פ.א., שנסיבות מעצרה הופיעו להלן. מ.ק.ק. נעצר בספטמבר 2014 ומאז הוא מוחזק בסהרונים. מאז מאי 2015 מ.ק.ק. מבהיר שיסכים לשוב לחוף השנהב בליווי אימו. מאחר והם מוחזקים בבתי כלא שונים, התקשה ליצור עמה קשר על מנת לשכנע אותה לשוב עמו למולדתם.

22. ו.א., מסיירה ליאון, עצור לתקופה מצטברת של ארבע שנים ותשעה חודשים

ו.א. נכנס לישראל דרך הגבול המצרי בדצמבר 2010 וזוהה כאזרח סיירה ליאון. בספטמבר 2011 בקשתו למקלט נדחתה על הסף. בינואר 2012 הבהיר שהוא חושש לחייו באם ישוב לסיירה ליאון אך ביוני 2012 הביע הסכמתו לשוב למולדתו ושוחרר על ידי בית הדין לאחר הפקדת ערבות של 3,000 ש"ח. ביולי 2013 הזמינה יחידת העזיבה מרצון של רשות ההגירה את ו.א. לאסוף את התמי"ל ואשרת כניסתו לסיירה ליאון. ו.א. פנה לעו"ד שביקש בשמו לעזוב עם דרכון בלבד ולא עם תמי"ל וזאת לאחר ששמע מחברים שהשבים באמצעות תמי"ל נשלחים למעצר. הבקשה נדחתה וו.א. נעצר פעם נוספת עוד באותו חודש. ניסיונות שערכה המדינה להרחיקו נכשלו לאחר שו.א. הבהיר לרשויות סיירה ליאון שהוא אינו משם. עורכי דין ששכר הגישו בשמו עתירות שנדחו. מתוך חמש שנים ועשרה חודשים שו.א. נמצא בישראל, ארבע שנים ותשעה חודשים הוא מוחזק בסהרונים.

23. א.ק. מגאנה, שוחרר לאחר שנתיים וחצי

א.ק. אזרח גאנה, נכנס לישראל דרך הגבול המצרי באוקטובר 2011. את גאנה עזב מאחר שנרדף שם על רקע היותו הומוסקסואל. כשפנה ליחידת הטיפול במבקשי מקלט בבקשת מקלט, הופנה לרשות ההגירה בחולון שם נעצר. בקשתו למקלט נדחתה על הסף, בטענה שהיה עליו להגיש

קודם לכן. המוקד הפנה את א.ק. לתוכנית לזכויות פליטים באוני' תל אביב, שם הצליח עו"ד אלעד כהנא להביא לפתיחתו של תיק המקלט של א.ק. לאחר שהבהיר שטרם קיבל את מסמכי הבקשה על מנת לאפשר לו לערער כיאות על דחייתה.

במאי 2015 קבע בית הדין תנאים לשחרורו של א.ק. ונוף ברשות ההגירה:

"התנהלות המדינה בעניין המוחזק הנה מזלזלת ובלתי ראויה ובפן המעשי יותר, היא אינה סבירה ובלתי מדרתית. אם לא די בכך שניכר כי הליך הרחקתו של המוחזק לא התקדם במאומה מזה כמעט שנתיים, אזי המדינה גם לא עומדת בהתחייבויותיה (כפי שאלה הובעו בפני בית הדין) ומתעלמת מהחלטות בית דין זה."

חסרי מעמד שמסרבים לעזוב את הארץ ללא בני משפחתם

24. ד.ד. מגמביה, עצור שנתיים ועשרה חודשים

ד.ד. נכנס לישראל בשנת 1989, התחתן עם אישה ישראלית וילד עמה בן, כיום בן 15 שנים. בשנת 2005 התגרשו השניים ומעמדו נשלל. כשאיבד את מקום עבודתו ולא עמד בתשלום דמי המזונות, שללה ממנו אם בנו את זכותו לראות את הילד ובכך חסמה את דרכו להסדרת מעמד בישראל. בדצמבר 2013 נעצר ד.ד. וסיכל ניסיון להרחיקו לגמביה באמצעות תמ"ל, עובדה שסימנה אותו כמי שאינו משתף פעולה עם הרחקתו. שני עורכי דין ששכר עד כה טרם הביאו לשחרורו.

25. א.ק. מליבריה, עצור שנה ושבעה חודשים

א.ק. נמלט מליבריה לגינאה שם הכיר את אשתו שנמלטה מחוף השנהב. השניים נכנסו לישראל בפברואר 2006. א.ק. שוחרר ממעצרו ביולי 2006 עקב מדיניות אי ההרחקה.¹⁴ במהלך השנים נולדו להם בישראל שני ילדים, כיום בת שש ובן ארבע. בספטמבר 2015 נעצר א.ק. בשנית. הוא מסכים לעזוב לכל מדינה שתסכים לקלוט אותו עם משפחתו אך מסרב להפקיד בישראל את אשתו שסובלת מבעיות בריאות, ואת ילדיו. מאחר ואשתו של א.ק. אינה מוכרת על ידי שגרירות חוף השנהב, היא אינה יכולה לעזוב את הארץ. בדיון בעניינו של א.ק. בספטמבר 2016, ציין הדיין: "בנסיבות המקרה יש להצר על התנהלות משה"פ אשר מחד כעולה מהדיון ביום 6 ביוני 2016 הביע עמדה כי הנו מוכן לסייע למשפחה לצאת יחדיו לארצם ומנגד לא נקט מאומה לעניין זה."

¹⁴ עקב העימות האלים בליבריה, גם כלפי אזרחי מדינה זאת נהגה רשות ההגירה במדיניות אי הרחקה עד ליום 31 במרץ 2007.

Published with the generous support of the Heinrich Boll Stiftung.